

KOSMOPOLITISK IDENTITET ELLER GLOBALISERT FREMMEDGJØRING

PER THOMAS ANDERSEN

University of Oslo

ABSTRACT. In this article I argue that Scandinavian literature in the last 25 years is characterized by an exploration of postmodern conditions for identity construction. My point of departure is that the posttraditional society of late modernity can be described as a community experiencing deep unrest in the two "nests" which provided most people with feelings of belonging and security in the traditional modern epoch, i.e. the nuclear family and the nation. I analyze two Norwegian novels, Jan Kjærstads' *Forførelsen* (1993) and Dag Solstads' *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman* (2006), as examples of how postnational and cosmopolitan constellations influence both our individual lives and our collectively imagined communities. I focus on what I call click and drag-nationalism, XL-nationalism, the one-man-nation and postnational war.

"Når fellesskap bryter sammen, blir identiteten oppfunnet," sier sosiologen Jock Young. (Bauman 2000:48) "Identitet er et *surrogat for fellesskap*," hevder en annen sosiolog, polsk-britiske Zygmunt Bauman, "et surrogat for stedet der vi angivelig 'naturlig hører hjemme'". Verken fellesskap eller identitet er å finne noe sted, hevder han pessimistisk, i en verden som på kort tid er blitt privatisert, individualisert og globalisert. "Derfor er det fritt fram for å bygge fantasier om begge deler" (ibid.). I gamle tradisjonssamfunn er det grunn til å tro at menneskene neppe opplevde noe dypt skille mellom individuell identitet og kollektiv tilhørighet. I vår egen tid er forestillingen om identitet gjentatte ganger simpelthen blitt forsøkt feid ned av bordet. Scott Lash og Jonathan Friedman sier i boken *Modernity & Identity* (1992) at "både modernismen og postmodernismen har basert sine teorier på en forestilling om identitetens og subjektivitetens irrelevans" (Lash/Friedman, 1996:3). Type-eksemplene er Roland Barthes tanker om "forfatterens død" og

Michel Foucaults forestilling om at subjektet bare er et møtepunkt for ulike diskurser. Men forestillingen om identitet har ikke latt seg avlive. Et moderne selv konstitueres av radikal selvrefleksjon, hevder filosofen Charles Taylor i boken *Sources of the Self* (1989), det kan gjøre seg selv til gjenstand for granskning. Slik selvutforskning finner blant annet sted i moderne vitenskap, kunst og filosofi. Dette selvet har tre idehistoriske forutsetninger: kristendommen, opplysningstiden og romantikken, mener Taylor. Også sosialpsykologen Kenneth Gergen hevder at romantikken var avgjørende for utviklingen av forestillingen om en indre dybde i jeget. Hele den moderne identitetstanken beror på en slik forestilling, sier Gergen i *The Saturated Self* (1991). Gergen opererer med et kontekstuelt og konstruktivistisk identitetsbegrep. Identiteten konstrueres av "selv-narrativer", mener Gergen. Sosiologen Anthony Giddens har i *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age* (1991) satt fokus på det han hevder er nye mekanismer i identitetsutviklingen. "I en post-tradisjonell orden blir selvet med andre ord et *refleksivt prosjekt*" (Giddens 1996:46). Også Giddens er en narrativ tenker. Selvets refleksive prosjekt består i å oppretholde sammenhengende, men konstant reviderte *biografiske fortellinger*, hevder Giddens. Hans syn er at selvidentitet ikke kan oppfattes som et spesielt særtrekk eller en samling av trekk ved individet. Selvidentiteten er "*selvet som det reflestivt forstås av personen på bakgrunn av vedkommendes biografi*" (Giddens 1996:68) En persons identitet er heller ikke å finne i vedkommendes atferd eller reaksjoner, men i "evnen til å *holde en særlig fortelling i gang*" (Giddens 1996:70).

I nordisk litteratur var romankunsten på 1980- og 1990-tallet i stor grad preget av utprøvingen og utforskningen av nye postmoderne vilkår for identitetskonstruksjon. Hvis det er riktig at behovet for identitet henger sammen med tapet av naturlige fellesskap, er det lett å peke på at de skandinaviske samfunn i denne perioden var grunnleggende preget av dype rystelser i de to viktigste fellesskapene som det tradisjonelle moderne samfunn plasserte sine individer inn i fra fødselen av, det lille og det store fellesskap, familien og nasjonen. På 1990-tallet ble det skrevet svært mange bøker om livet etter kjernefamiliens oppløsning. Over halvparten av alle ekteskap og familier går i oppløsning i de skandinaviske land. Det var på 1990-tallet også i litteraturforskningen sterkt fokus på intimsværen og dens betydning for identitetskonstituering. På 2000-tallet fortsatte tendensen, men nå i en viss utstrekning supplert av fokus på endringer i det store fellesskapet. Det vil si det er blitt kalt avnasjonaliseringssjokket i Europa (Ulrich Beck), eller de postnasjonale konstellasjoner (Jürgen Habermas), mer eksakt: kosmopolitiseringen av det senmoderne samfunn. Det er dette siste aspektet jeg vil snakke mest om her med vekt på to litterære eksempler: Jan Kjørstads *Forførelsen* (1993), Dag Solstads *Armand V* (2005).

Helt siden fremveksten av det moderne, demokratisk samfunn i Skandinavia har det vært uomtvistelig hva som var rammen om det kulturelle og økonomiske fellesskapet, nemlig nasjonen. Litteraturen har til tider vært sterkt involvert i å bygge det nasjonale fellesskap. Både litteraturen og litteraturvitenskapen har i perioder vært formet ved hjelp av det sosiologen Ulrich Beck kaller den metodologiske nasjonalisme, nemlig at nasjonen var den helt naturlige "beholderen" for verdier, kunnskap og ferdigheter. Etter globaliseringen og individualiseringen har det nasjonale aspektet krympet. Men det ser samtidig ut til at selve fellesskapstanken er blitt diffus. Kanskje er det naturlig å kontekstualisere litteraturen på nytt med henblikk på å danne, utvikle og trene oss til livet i et nytt forestilt fellesskap, det faktisk eksisterende globale fellesskap, eller hva jeg vil kalle det kosmopolitiske fellesskapet. Det kosmopolitiske forestilte fellesskap er et fellesskap som tildeler enhver et dobbelt borgerskap: Vi er alle borgere av *polis*, bystaten, og *kosmos*, det globale samfunn. Og verden er blitt sånn at det er tvingende nødvendig at vi tar ansvar for begge våre borgerskap, vår lille verden og den store verden. Det lokale og det globale er sammenknyttet på helt nye måter, og på lang sikt er vi tvunget til å se skjebnen for de to verdener som én felles skjebne. Dette kommer ikke av seg selv. På samme måte som nasjonalstaten oppdro oss til å bli gode borgere ved hjelp av en "metodologisk nasjonalisme" (Beck 2006), må vi nå kanskje utvikle en metodisk kosmopolitisme for å bli i stand til å tenke globalt og ta globalt ansvar. Vi trenger å utvide kunnskapsbeholderen – men vi trenger også å utvikle en kosmopolitisk empati. Ideen om kosmopolitisme skriver seg helt tilbake fra stoikernes tid. Jeg bruker begrepet i denne sammenheng i forlengelse av Immanuel Kants filosofi om en verdensborgerlig tilstand, og slik samtidige filosofer og teoretikere som f. eks. Ulrich Beck, Martha Nussbaum og Sheila Benhabib har utviklet det. Ideen er at verden gjennom globaliseringen har utviklet seg til en reelt eksisterende kosmopolitisk tilstand. I det senmoderne risikosamfunnet er det et faktum at ingen av samfunnenes store utfordringer kan løses innenfor nasjonale rammer eller av enkeltnasjoner.

1. JAN KJÆRSTAD: *FORFØREREN*

I perioden 1993 til 1999 utga Jan Kjærstad en stor romantrilogi om mediefenomenet og programskaperen Jonas Wergeland. Trilogien handler om utviklingen av det senmoderne Norge i lys av den epoken oljeeventyret og de nye internasjonale kontaktene har skapt. Den biografiske fortellingen om Jonas blir samtidig en fortelling om nasjonen Norge i siste del av det 20. århundret. Trilogien om Jonas Wergeland var et av de største romanprosjekter i norsk litteratur på 1990-tallet. *Forfører* (1993), *Erobreren* (1996) og *Oppdageren* (1999), danner en trilogi der tre ulike versjoner av hovedpersonens liv fortelles

av tre forskjellige fortellere med hvert sitt perspektiv. Vi får høre om Jonas' oppvekst og familie, om hans venner og hans kvinner, om hans mange reiser og hans yrkesliv. Særlig vekt blir det lagt på hans store prosjekt, TV-serien *Å tenke stort*, en dokuserie om berømte nordmenn. Serien ble sendt i merkeåret 1989 da den kalde krigen tok slutt og en ny epoke begynte.

Et av de mest sentrale problemfeltene i romanen er forholdet mellom Norge og verden. Det fremsettes allerede i et av de første avsnittene en tese om at: "Alle land inneholder hele verden. Og [...] hele verden inneholder Norge" (Kjærstad 2006:24). Tesen ligner på en tilsvarende tese om personligheten, nemlig at hvert menneske inneholder mange identiteter. Med disse tesene har vi allerede beskrevet nøklene for to viktige retoriske strategier i romanen: Steder og forhold i Norge sammenstilles og sammenlignes systematisk med steder og forhold ute i verden; og personer fremstår som allegorier for nasjonens identitet.

På denne bakgrunn kan man si at skildringene følger et kosmopolitisk system: Det hjemlige speiler det internasjonale – og vice versa. Systemet kommer programmatisk til uttrykk på følgende måte: "Dere har Ganges (...) Vi har Sognefjorden. Den er vår hellige flod." (Kjærstad 2006:459) På denne måten fins det et "glokalt" perspektiv i Kjærstads verk. Det globale og det lokale danner en sammenheng eller utgjør (i hvert fall retorisk) et system. Systemet er imidlertid ikke komplett med disse to leddene. Romanserien handler først og fremst om Norge. Systemet har dermed tre ledd, ikke bare to: det lokale – Grorud; det nasjonale – Norge; og det globale eller internasjonale. Systemet appliseres i verket ved at handlingsgang, episoder og konkrete hendelser. Man kan konstatere at hos Kjærstad fins det kosmopolitiske blikk og den nasjonale optikk samtidig. De brytes i de ulike tankemodellene i romanverket. Jeg skal her kort ta for meg tre av disse.

2. CLICK-AND-DRAG-NASJONALISME

Jonas Wergelands TV-serie *Å tenke stort* starter med et program om fiolinvirtuosen Ole Bull. Han fremstår som en genial globetrotter som reiser verden rundt og legger publikum for sine føtter i Paris, Cadiz, Trieste og Riga. Skildringen av TV-programmet gjør et komisk, patetisk og pinlig nasjonalistisk inntrykk. Kjernesenen fremstiller Bull på toppen av Keopspyramiden ved siden av et blafrende norsk flagg, mens han spiller "Sæterjentens søndag". Programmet sies å ha gitt det norske publikum "tillit til seg selv i forhold til resten av verden" (Kjærstad 2006:60). Den komiske effekten består bl.a. i bruken av hva jeg vil kalle en *click-and-drag-nasjonalisme* der det bunadnorske flyttes uforandret til urimelige omgivelser. Scenen representerer det motsatte av et kulturmøte idet ingen gjensidig inspirasjon eller påvirkning finner sted, ingen hybridisering eller kulturell

fargning. Keopspyramiden fremstår som en ren kulisse for norsk, nasjonalkultur. Scenen har preg av en erobring av en annen kulturs symbolske topos. Likevel fremkaller scenen åpenbart ikke skam hos det norske folk, men gir nasjonal selvtilit ved hjelp av en nasjonal selvimponeringsakt.

Ole Bull-scenen er trolig representativ for mange moderne nordmenns globetrotter-attitude. Konkretiseringen av norsk *click-and-drag*-nasjonalisme i senmoderniteten finner vi særlig i pensjonistkoloniene i Spania, der aldrende nordmenn sørger for at de kan leve og bo på norsk vis i Spania, kjøpe norsk "kneippbrød" i den lokale butikken, og bli behandlet av norske leger hvis noe skulle skje.

Click-and-drag-nasjonalisme på storpolitisk nivå arter seg dessverre mindre komisk. Det var en del av den såkalte Bush-doktrinen at USA hadde en forpliktelse til – og derved også en rett til – å bringe "freedom" og "democracy" til land i verden der slike verdier ikke ble respektert. Doktrinen gikk ut på at USA ikke kunne føle seg trygt før resten av verden delte USAs "american values". Den voldelige omsorg dette innebærer, ser vi bl.a. i Irak og Afghanistan. Den idé at man kan *click-and-drag* "American values" fra Washington til hvorsomhelst – og at *click'et* om nødvendig kan bestå av bombeeksplosjoner, *drag'ene* om nødvendig være invasjoner – har gjenskapet kolonialismen ideologisk i en postmoderne variant. Det er i denne sammenheng relevant å minne om at Obamas opptrapping i Afghanistan også er begrunnet i nasjonal sikkerhetspolitikk.

3. XL-NASJONALISME

En annen av de stortenkende nordmenn i Jonas Wergelands TV-serie er Trygve Lie, generalsekretær i FN. Lie er kroneksempelen i Wergelands kanon på det grunnleggende system der det lokale, det nasjonale og det internasjonale knyttes sammen. Lie bodde nemlig på Grorud fra han var 6 år gammel, han er gravlagt like i nærheten av kirken der Jonas' far var organist, og Jonas husker ham fra det store portrettet i spisesalen på Grorud skole. Der hang han på veggen og passet på uskikkelige gutter som kastet mat og flaskekapsler på hverandre: "Slik fikk Jonas tidlig det inntrykk at dette også var Trygve Lies rolle i verdensmålestokk: å passe på at en gjeng skrikende gutter ikke kastet gulrotstumper på hverandre" (Kjærstad 2006:348). I TV-programmet gis det et bilde av Lie som ukuelig velmenende, fullkomment naiv og ekstremt arbeidsom. Programmet legger stor vekt på en reise Lie gjorde i april og mai 1950. Han reiste fra land til land for å samle støtte til en verdensomspennende fredsplan han hadde utarbeidet. Alle politiske ledere snakket ham etter munnen og foreslo små, ubetydelige endringer i hans memorandum – som Lie deretter arbeidet videre med, overbevist om at det gikk den rette veien. Inntil det brakket løs i Korea-krigen.

Den postnasjonale nasjonalismen Trygve Lie representerer, er hva man kunne kalle en *XL-nasjonalisme*. Ideen går ut på at hvis den demokratiske nasjonalstatens modell ble sydd i en så stor skjorte at det var plass til hele verden i den, så ville man oppnå et fredelig verdensregime. Lies forestilling om verdensfred karakteriseres som en forstørret utgave av Det norske arbeiderpartis politiske grunnlag: ”Trygve Lie sitter i skjorte og bukseseler, personifiserer Arbeiderpartiet ved verdensroret, et tappert forsøk på å skape hele kloden om til et trygt og godt sosialdemokrati” (Kjærstad 2006:350).

Som modell er denne *XL-nasjonalismen* utbredt også blant fremstående samfunnsteoretikere. Det er en utbredt forestilling at fellesskapsformer har utviklet seg historisk fra små til større enheter, fra familie og klan til landsby og nasjon. Begrepet om det postnasjonale vil i en slik kontekst innebære fellesskapsformer større enn de nasjonale. Det er også en anerkjent menneskelig mekanisme at det fins et bestemt utvekslingsforhold mellom det lokale, det nasjonale og det globale. Helt siden den store forsvarer av det lokale, Edmund Burke, har det vært vanlig å henvise til hans *Reflections on the Revolution in France*: ”to love the little platoon we belong to in society, is the first principle (the germ as it were) of public affections.” Men hans anliggende beveger seg i retning av det kosmopolitiske: ”It is the first link in the series by which we proceed towards a love to our country and to mankind.” (Burke 2001:202)

4. ÉNMANNNS-NASJONEN

En tredje nordmann Jonas Wergeland portretterer i sin TV-serie, er Fridtjof Nansen. Det er ikke polarforskeren, våghalsen og ekspedisjonshelten Nansen Wergeland legger vekt på. Det er den humanitære hjelpearbeideren som blir skildret, den Nansen som ”er med på å redde livet til kanskje 12-13 millioner mennesker” (Kjærstad 2006:93) under hungersnøden i Sovjet i 1921. Nansen var på det tidspunkt allerede engasjert av Folkeforbundet i arbeidet for flyktninger og krigsfanger, men påtok seg å lede arbeidet for Røde kors’ hjelpeaksjon for de 20-35 millioner sultrammede. I kjernesenen skildres Nansen i et øyeblikk av avmakt og fortvilelse: I en liten landsby ved Volga omringes Nansen av mødre som løfter sine barn mot ham i bønn om hjelp. Nansen bryter sammen i gråt fordi han ikke kan hjelpe dem. Han har ikke brød nok til alle.

Det sies i *Forførelsen* om Nansen at han påtok seg ansvaret av pliktfølelse og ”fordi han visste han kunne hjelpe, han hadde tillit, *han var faktisk et land alene*” (Kjærstad 2006:93, min uth.). Det heter også at Nansen i Norge først og fremst ble betraktet ”som en slags sportsmann”, mens han i Europa ble ”betraktet som en nasjon i seg selv” (ibid.). Denne forestillingen om en *énmannns-nasjon* har særlig tre allegoriske konnotasjoner: emosjonelt

engasjement (pliktfølelse), integritet (tillit), innflytelse (han vet han kan hjelpe). Allegorien er likevel litt underlig, ettersom det er åpenbart at Nansen ikke skal oppfattes som en hvilken som helst ordinær nasjon; det dreier seg nettopp om en nasjonsforestilling som *overskrider* de vanlige nasjonene: På grunn av sine personlige kvaliteter, var Nansen ”akseptert av alle”, og mens de ordinære nasjonene var preget av ”unnvikende holdning[er]”, kunne Nansen appellere om ”elementær medmenneskelighet”, dvs. en nasjonalt overskridende solidaritet. Dette må i sammenhengen oppfattes som *énmanns-*nasjonens grunnleggende allegoriske betydning. Den er nettopp *ikke* av nasjonal karakter, men innebærer noe mer ”elementært”. Det ”medmenneskelige” skal nettopp forstås som noe *transnasjonalt*, noe som ikke er knyttet til partikulære fellesskap eller samfunn. Hva med å bruke betegnelsen verdensborger, kosmopolitt.

Fridtjof Nansen og Røde kors er moderne pionerer for utviklingen i retning av en kosmopolitisk empati. Denne utviklingen har skutt fart i senmoderniteten. De representerer henholdsvis det individuelle og det institusjonelle aspektet ved kosmopolitiseringen av det menneskelige engasjement. Kjernesenen i Jonas Wergelands TV-program om Nansen viser nettopp en ytterst emosjonell situasjon, og eksemplifiserer hva Beck kaller ”globalisering av emosjoner”. Røde kors, som ba Nansen lede hjelpeaksjonen – mens nasjonene kranglet i Folkeforbundet –, eksemplifiserer hva Beck kaller ”globalisering av sivilsamfunnet”. Situasjonen forekommer å være prototypisk: Effektiv og konkret inngripen på vegne av nødstedte blir ofte ivarettatt av frivillige organisasjoner (NGO’s) som er uten bindinger til nasjoner eller statssammenslutninger. Statlige organisasjoner (GO’s) kastes ofte ut i krangler, mangler effektivitet eller viser unnfalighet. Dette gjelder på felter som nødhjelp, menneskerettigheter og sosial undertrykkelse, men også på nyere engasjementsområder som miljøvern, antiatomvåpen og lignende. Det har ofte vært det engasjerte sivilsamfunn, dets organisasjoner og disses kontakt med samtidens medier som har bidratt til at slike problemfelter overhodet har kommet på dagsorden i nasjonenes politiske og sosiale organer eller i nasjonenes felles overnasjonale sammenslutninger. Det hører med til utviklingen av en kosmopolitisk realitet at det etter hvert har blitt etablert samarbeid og en viss arbeidsdeling mellom GO’s og NGO’s.

5. DAG SOLSTAD: ARMAND V

I Dag Solstads roman *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman* (2006) møter vi en norsk diplomat med det som kalles ”lav nasjonal identitet” (Solstad 2006:122). En diplomat uten adekvat nasjonal identitet synes å svare til romanens form; den er ”uutgravd”. Den består kun av fotnoter til en ikke realisert roman. Den lave nasjonale identiteten innebærer først og fremst

politisk servilitet overfor stormakten USA. Lav nasjonal identitet resulterer i at Norge foretar et politisk knefall for USA. På denne måten kan romanen langt på vei representere en velkjent og forutsigelig USA-kritikk. Men den lave nasjonale identiteten må også sees i en større kontekst.

Romanen handler om den norske toppdiplomat Armand og hans sønn Are. Vi møter også Armands gamle venn Paul Buer, en fiksjonalisert blåkopi av en ganske mysteriøs figur i moderne norsk historie, som jeg ikke skal komme nærmere inn på i denne sammenheng. Gjennom sine karakterer bringer romanen flere sentrale institusjoner i fokus, diplomatiet, militærvesenet, utdanningssystemet og kommunikasjonssystemet.

Are velger en militær karriere, og deltar i det som kunne kalles en "humanitær intervensjon". Ulrich Becks hevder at en slik form for postnasjonal krig, er en konsekvens av "kosmopolitisk empati". Blant nesten alle samtidige kosmopolitisme-teoretikere synes det å være enighet om at humanitær intervensjon er en av de mest sentrale storpolitiske følgene av vår tids kosmopolitisme. Det er et kontroversielt fenomen, og i forhold til nasjonal identitet innebærer det et grunnleggende historisk brudd med den såkalte Westphaliske fred i 1648, som stadfestet nasjonalstatenes suverenitet i såkalte indre anliggender. Denne suverenitet er det i dag transnasjonal enighet om å sette til side når situasjonen krever det. Vi ser det i disse dager i Libya. Flere nordisk land er i dag involvert i slike intervensjoner eller postnasjonale kriger både i Afghanistan og Libya. Solstads roman refererer til Afghanistan.

London-diplomaten Armand stiller seg sterkt negativt – for ikke å si uforstående – til en slik deltakelse. Han kaller "de nye krigerne feige hunder" (Solstad 2006:183). Han er selv 68'er, og et produkt av 60-tallets masseutdanning til det moderne etterkrigs-Norges vekst- og velstandssamfunn der oljevirkosomhet, de nye datamaskinene og romfarten står som tidens symboler. Armand og Are representerer to tider; den kalde krigens vekst- og velstandsregime, basert på masse-utdanning – og den postmoderne eller postnasjonale tid der lojaliteten ikke bare går i retning av nasjonalstaten og villighet til å tjene den økonomisk og militært – men også til et større, internasjonalt fellesskap. Armand forstår ikke sønnen på denne måten. Den tanke at Are har en postnasjonal eller kosmopolitisk lojalitet – som altså innbefatter "humanitære intervensjoner", fins ikke som en mulighet i farens forestillingsverden. Mulighetene for en ny kosmopolitisme, der militæret som institusjon har fått en ny funksjon, løsrevet fra nasjonalstaten, er altså fremmed for toppdiplomat Armand. Det er ikke bare dét at faren er politisk uenig i sønnens valg. Han oppfatter det overhodet ikke som en politisk handling, men som en privat, familiær psykologisk – og temmelig umoden – reaksjon. Sønnen tillegges ingen politisk bevissthet.

Det fins altså et nesten totalt skisma mellom generasjonene, mellom moderniteten og postmoderniteten, mellom den "lave nasjonale identitet" og

en postnasjonal politikk i romanen. Det er imidlertid interessant å se Armands holdning til intervensjon og til sønnens valg i relasjon til en liten episode som utspiller seg i Kirkeveien ved Majorstua en dag Armand kommer vandrende for å betale sønnens husleie. Han blir plutselig oppmerksom på en ung mann som kommer løpende i full fart, som om det gjaldt livet. Etter ham kommer to andre menn, tyngre og ikke så raske, men også de løper så fort de kan. Lenger oppe i Kirkeveien står en eldre kvinne og uler mot himmelen. Armand oppfatter åpenbart situasjonen slik at en eldre kvinne er blitt frastjålet vesken sin, og at to menn forsøker å innhente gjerningsmannen. Da er et altså at Armand intervensjoner:

”Han ville liksom vise seg, så han tok venstre foten, og slengte den skjødsløst ut til venstre, med sin elegante italienske sko, og foran beina til den løpende yngling, slik at denne snublet, og falt så lang han var. Armand trakk benet diskret til seg igjen, og fortsatte oppover Kirkeveien, mot lyskryssene ved Suhms gate, som om ingenting hadde hendt” (Solstad 2006:25).

Armand intervensjoner tilsynelatende intuitivt overfor vesketyven, men vandrer bare videre etterpå, tilsynelatende uanfektet. Men det har skjedd noe med ham: ”Hans gode humør hadde forlatt seg, og han grublet intenst på hva det var som nettopp hadde skjedd, og hans egen rolle i det.” (Solstad 2006:26)

Saken er at han på en instruktiv måte har illustrert den humanitære intervensjonens handlingslogikk. Han griper som utenforstående tredjeperson inn på vegne av en ukjent som er offer for en urett. Men han gjør det på en måte som innebærer liten egenrisiko, minimalt ansvar og ingen konsekvenser for egen del. Etter å ha uskadeliggjort en antatt forbryter, spaserer han uførtødent videre. Det ville ikke være urimelig å si at han oppfører seg som ”en feig hund” ved måten han intervensjoner på. Men han intervensjoner altså. Han handler som den nasjonen han representerer, men som han tar så sterkt avstand fra politisk. Han gjør et valg som ligner sønnens valg, med den forskjell at situasjonen er personlig og etisk – ikke politisk. Romanens opprissing av intervensjonens problem både på et politisk og et personlig plan gjør det relevant å stille noen grunnleggende spørsmål som diskuteres i internasjonal politisk teori. Et aktuelt spørsmål er hvorvidt statsborgeres forpliktelser overfor staten er ”contractual” eller om det fins ”natural duties”. Det samme spørsmålet kan reises i forhold til stater og individers eventuelle internasjonale forpliktelser. Med sine holdninger synes Armand å stille seg sterkt avvisende til kontraktuelle forpliktelser. Hans handlinger i Kirkeveien virker derimot impulsive eller intuitive, og trekker eventuelt i retning av at Armand drives av ”natural duties”-følelser.

6. AVSLUTNING

Avslutningsvis er det på sin plass å understreke at jeg ikke betrakter de to romanene som propagandatekster verken for et kosmopolitisk forestilt fellesskap eller en ensidig nasjonal optikk. Men begge tekstene tematiserer på hver sin måte transnasjonale konstallasjoner, og problematiserer så vel den nasjonale identitet som det kosmopolitiske fellesskap. Begge romanene er sterkt preget av sin nasjonale synsvinkel – både om vi tenker på forfatter eller hovedperson. De transnasjonale konstallasjonene opptrer i tekstene som politiske og kulturelle realiteter, men de blir både kritisert og parodiert. Solstad synes mest kritisk, og i denne konteksten følgelig mest nasjonal i sin optikk. Kjørstads kritikk er først og fremst rettet mot Norge og den norske nasjonale narsissisme. Men han er selv blitt anklaget for å fremme en kosmopolitisk narsissisme med sin roman. Det er et viktig poeng at verken forfatternes eller hovedpersonenes identitet er nasjonalt omtvistelig. Armand har muligens svak nasjonal identitet, men den er ikke tvilsom eller hybrid. Det er viktig hvis man vil studere transnasjonale eller kosmopolitiske problemstillinger i samtidslitteraturen, at denne slags romaner blir sammenlignet med internasjonal litteratur der den kulturelle identitet er flytende på annen måten fordi den er knyttet til mindre homogene biografiske forløp. Postmoderne migrantproblematikk viser subjekter som utsettes for dramatiske identitetstap i forbindelse med flukt, flytting eller forvisning. Både Jonas Wergeland og Armand V representerer den vestlige klassen av privilegerte reisende, som behersker rommet, et av vår tids mest klassespesifikke knapphetsgoder. Hos forfattere som f. eks. V. S. Naipaul møter vi postkoloniale subjekter som emigrerer fra sted til sted, og må praktisere tilpasning uten noensinne å oppleve tilhørighet. Vi ser det i bøker som *Half a Life*, *A Bend in the River* og andre. Hovedpersonene opplever vår tids globaliserte fremmedgjorthet. De er på mange måter Solstads og Kjørstads litterære motpoler. Jeg skal i denne omgang ikke trekke dem inn i resonnementet. Det tillater ikke plassen. Men sammen hører disse verkene og denne slags litterære personer – nasjonallitteraturens transnasjonale representanter og den postkoloniale litteraturens hybride subjekter – hjemme i det jeg vil kalle for den nye roman, den kosmopolitiske samtidsroman.

LITTERATUR

- Bauman, Zygmunt. 2000. *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen.
- Beck, Ulrich. 2006 [2004]. *Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity Press.
- Burke, Edmund 2001 [1790]: *Reflections on the Revolution in France* (ed. J.D.C. Clark). Stanford: Stanford University Press.

- Gergen, Kenneth. 1991. *The Saturated Self*. New York: Basic Books.
- Giddens, Anthony. 1996 [1991]. *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under senmoderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kjærstad, Jan. 2006 [1993]. *Forføreren*. Oslo: Aschehoug.
- Lash, Scott & Jonathan Friedman (eds.) 1996. *Modernity and Identity*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Solstad, Dag. 2006 [2005]. *Armand V*. Oslo: Oktober forlag.
- Taylor, Charles. 1989. *The Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Per Thomas Andersen

Universitetet i Oslo
Institutt for Lingvistiske og Nordiske Studier
Postboks 102
Blinden
0317 Oslo
Norway
p.t.andersen@iln.uio.no